

WEIMAR

(1909–1910)

I.

Goethe og Schiller.

Forðum var það síður að heita á þá, sem bezt átti við, af menntadísunum, þegar mikils þótti við þurfa. Og ætti íslenzkan sér nokkra verndargyðju, sem maklegt væri, þá mundi ég biðja hana að styrkja minn veika penna, svo að hann yrði því vaxinn að lýsa Weimar, sem maí-sólin skein yfir og frægustu nöfnin í menntasögu Þjóðverja; þar sem áin í dalnum heitir Ilm og líður um grænar grundir fyrir neðan garðhús Goethe; þar sem höllin Silfurblik — en þar lifði Nietzsche sín síðustu ár — horfir hátt úr brekku á fagurávalann hinum megin við dalinn.

Einn af mínum lærðu kunningjum í Berlín, sem ég sagði frá fyrirætlun minni, að koma við í Weimar, spurði, hvað ég vildi þangað, og svaraði ég því fáu. En Weimar er heilög borg öllum menningarvinum. Þar lifði Goethe mestan hluta sinnar löngu ævi, þar lifði Schiller síðustu ár sín, og löngu síðar Nietzsche. Og hafa þó fleiri merkismenn gjört þann stað frægan, þó að lágt beri þá hjá þessum, sem nefndir voru.

Hús það, sem Goethe bjó í um hálfu öld, er varðveitt enn að mestu óbreytt að allri hífylaskipun frá því sem var á hans dögum. Bústað sinn hafði Goethe smátt og smátt gert að vísinda- og listasafni, þar sem öllu var raðað niður af mestu snilld. Vekur það einkennilegar tilfinningar að ganga um þessi herbergi, þar sem einu sinni mátti heyra hinar andrúkustu orðræður í Evrópu

Því að Goethe var spekingur svo mikill, að Eckermann hefir gefið þýzkum bókmenntum einhverja þá beztu bók með því að rita upp ýmislegt af því, sem Goethe varð af munni í daglegum viðræðum.

Eins og hið allra helgasta í húsinu er skrifstofan, með skrifborðið stóra, og bækurnar og náttúrusöfnin. Og lengst dvelst komumanni þar við að horfa á náttúrugripi skáldspekingsins og bækurnar og skrifborðið, þar sem svo margt ódauðlegt orð hefir verið ritað, og stólinn auða, þar sem hann sat löngum, svo goðumlíkur á svip, að honum var jafnað til Seifs á efri árum, en Appollos á yngri. Og einmitt í þessu herbergi kennir frekar en annars staðar eins og gusts af auðninni, sem varð við fráfall þessa manns, sem engan sinn líka á sér nú í öllum þeim 60 milljónum er Þýzkaland byggja, eða jafnvel ekki í öllum þeim 1500 milljónum, sem nú eru fyrir ofan mold. Goethe lifði að vísu fram yfir átrætt, en þó dó hann of ungur, og ekki fullorðinn. Að náttúran skuli ekki geta gefið þeim margra kynslóða líf, sem henni tekst eins sjaldgæft vel með eins og Goethe.

Enginn rithöfundur, sem öðlzt hefði tíunda hlutann af frægð Goethe, mundi nú á dögum búa ekki ríkmannlegar en hann gerði. En þó er bústaður hans herra­mannslegur hjá íbúð Schillers, sem einnig er varðveitt til minja; og hafði þó fátæktin alltaf þjakað Schiller meir en þessi fáu ár, sem honum entist aldur í Weimar. Að sjá þá svefnherbergisholu; það er líkara fangelsisklefa en vistarveru fyrir einn af snillingum mannkynsins ófangelsaðan. Það er helzt trúá mín, að þetta svefnherbergi muni ekki hafa lengt lífið í Schiller, því að hann dó úr brjóstveiki, ekki nema hálf­fimmtugur.

Í búðarglugga sá ég rit um sálargöf­gi Schillers (Ueber den Seelenadel S.) og varð það með öðru til að minna mann á, hversu leiðinlegt það var, að menn skyldu ekki uppgötva göf­gi þessarar sálar nógu snemma til þess að hennar hefði getað notið lengur við; því að varla er efi á því, að fátækt hefir styt­tt mikið í honum, og hefir hann líklega ekki órað fyrir því, þegar honum virtust allar bjargir bannaðar, að nokkur mundi nokkurn tíma vilja gefa 650 mörk fyrir eitt sendibréf frá honum, eins og nú hafði verið gert fyrir skömmu.

Eitt af því, sem Schiller taldi sitt mesta lán, var sú velvild

og viðurkenning, sem Goethe sýndi honum síðustu árin, og er alúðarvinátta þessara tveggja snillinga eitt hið geðfelledasta, sem bókmenntasagan hermir frá.

Það er altítt, að menn nefna í sömu andrúnni Schiller og Goethe, og í daglegu máli má oft í þýskumælandi löndum heyra menn eigna Goethe ýmislegt af því, sem Schiller hefir kveðið, og þvert á móti. Ber slíkt nú raunar ekki vott um mjög næmt eyra eða smekk; það er engu betra en að eigna Jónasi hendingar t. d. eftir Kristján Jónsson eða Jón Thoroddsen (eða á hinn veginn). Betur og betur kemur það í ljós, að Goethe hafði höfuð og herðar yfir Schiller og jafnvel meira; og er við því að búast. Því að jafnvel þó að gjörvuleikur hefði verið jafn, þá var gæfunni ólíkt farið. Goethe lifði til hárrar elli — þó að oss þyki slíks manns ævi alltaf of stutt — og hann var alltaf að læra. En Schiller dó fyrir örlög fram á bezta aldri, og fékk ekki að njóta sín fyrir fátækt, fyrr en það var um seinan. En samt fyllir nafn Schillers oss djúpri virðingu; góður sundmaður var Kjartan, þó að hann væri ekki jafningi Ólafs Tryggvasonar, og það eru fleiri tindar háir en þeir allrahæstu.

Goethe hlotnaðist það lán, að kynnast ungur hertoganum í Sachsen-Weimar, er Karl Ágúst hét; þótti hertoganum þegar svo mikið til Goethe koma, að hann bauð honum með sér að vera og vinátta sína. Það þá Goethe og hélzt sú vinátta meðan þeir lifðu báðir. Eitt til marks um það, hvað mikið mönnum fannst um Goethe, eru orð Wielands, sem var frægt skáld á sinni tíð, og gamall orðinn þá; sál mín er eins gagntekin af Goethe, sagði hann, eins og daggardropi af morgunsólinni.

Hertoganum þótti fátt of gott handa Goethe og gaf honum fyrst Garðhúsið svonefnda, en síðan annað stærra hús, þar sem Goethe-safnið er nú, og er það nálægt hertogahöllinni. Þjó Goethe í Garðhúsinu fyrstu sjö árin, sem hann var í Weimar, en fór þangað oft síðan, þegar hann vildi hafa betra næði til óðs — og ef til vill ásta — en honum gafst inni í bænum. Stendur Garðhúsið í brekku og er fagurt þaðan að litast yfir grundirnar með ánni Ilm og lystiskóginn fræga, sem lagður var að svo miklu leyti eftir fyrirsögn Goethe.

Eftir því sem hagaði til á þeim tímum, þá hefði Goethe varla á nokkurn annan hátt getað notið sín eins vel og þarna í Weim-

ar, og á mannkynið mikið að þakka hertoganum, er honum fórst svona vel við þenna afburðasnilling; hefir Karl Ágúst þar unnið sér sannari og betri frægð en þó að hann hefði sigur fengið í stórum orrustum.

Sá Íslendingur, sem Goethe minnir mest á, er Jónas Hallgrímsson, þó að lítið næði fram að koma af því, sem í Jónasi bjó, og þó að hann hafi sennilega aldrei frá upphafi verið jafn fjörmikill og Goethe. Hjá báðum fór einkennilega saman vísindaleg og skáldleg íhugun náttúrunnar; og báðir höfðu engla-tungu. Öllum kemur nú saman um, að jafn ómfagurt og ljúft hafi ekki verið kveðið þar í landi fyrr eða síðar, eins og Goethe gerði, og hann skildi við þýzkuna fyllra og fegurra mál en hann tók við henni.

Og vinátta Karls Ágústs og Goethe minnir dálítið á vináttu Tómasar og Jónasar. Að vísu var Tómas ekki hertogi, en hann var konungur¹⁾ að stórhug og hjartalagi, og sjálfsagt hefði honum farizt ekki síður við Jónas en hertoganum við Goethe, hefði hann ráðið fyrir hertogadæmi og stóreignum.

Skáldið Goethe er svo víðfrægt og voldugt, að það skyggir eins og við er að búast á náttúrufræðinginn; og varði þó Goethe mjög miklum tíma til náttúrurannsókna og hefir mikið um þau efni ritað. Hann hafði áhuga á öllu, frá forngrýtinu til manns-hjartans, elzta barni náttúrunnar til hins yngsta, eins og hann segir sjálfur. Merkar ritgerðir eru til eftir hann í grasfræði og dýrafræði, og einnig um jarðfræði hefir hann ritað. En einna mestum tíma varði hann þó til eðlisfræðisrannsókna (litfræði), og þykir honum þar sízt hafa tekizt, af því að honum var ósýnt um stærðafræði og skorti þar mjög þekkingu.

Eitt af því, sem frægt er í Weimar, er standmyndin fagra, þar sem þeir eru saman á stalla Goethe og Schiller. Annað, sem tengir nöfn þeirra saman, er Goethe-Schiller skjalasafnið, og var þar gaman að sjá meðal annars bréf Goethe til ýmissa merkis-manna, og þeirra til hans. Minnistætt er mér einkum bréf frá Byron til Goethe, skrifað er Byron var að leggja af stað til Grikklands, í sína síðustu ferð. Fór þar illa, því að Byron fékk á Grikklandi bana en ekki konungdóm, eins og maklegt hefði

1) P. e. a. s. eins og vér vildum konung kjósa.

verið. Það var eins og hreinn og snjall rómur yfir þessu bréfi, drengilegt og þó full lotning sýnd skáldkonungnum. Goethe dáðist hins vegar mjög að Byron, og er sagt að bæði ökusveinninn (Knabe Lenker) í gervileiknum í Fást, og eins Evfóríon í síðari hlutanum, eigi að einhverju leyti við Byron.

2.

Nietzsche og systir hans.

Í Silfurblíks-höll — því að villa Silberblick er svo rétt nefnd — býr hin nafnkunna systir hins frábæra spekinga og ritsnillinga, frú Elizabeth Förster-Nietzsche. Hefir hún sjálf gera látið þessa höll, og stofnað þar til safns til minningar um bróður sinn. En ekki er það safn opið almenningi enn, eins og Goethesafnið. Frú Förster-Nietzsche er ófað einhver mesta merkiskona, sem nú er uppi, og í hana væri kvenfreliskonum óhætt að vitna; mundi margur karlmaðurinn hafa guggnað í hennar sporum. Hún tók eigi aðeins að sér bróður sinn, þegar hann hafði misst vitið, og leitaði honum lækninga og annaðist hann af dæmafárri alúð til dauðadags, heldur lét hún sér einnig annt um rit hans, og henni á heimurinn að þakka, að ekki hafa tapazt óprentuð sum allra merkustu rit eftir Nietzsche. Ævisögu bróður síns hefir hún ritað í þykka bók, og væri það eitt nóg til að halda nafni hennar á lofti.

Hún hafði farið ung til Suður-Ameríku með manni sínum, dr. Förster, og missti hann þar. Stóð hún þar ein uppi eftir lát manns síns og veitti starfi hans forstöðu. Og því miður var hún þar úti í Paraguay, þegar Nietzsche varð allt í einu brjáláður, og tapaðist þá sumt af handritum hans, en sumt komst í óvinveittar hendur, og var á fremsta hlunn komið að það yrði brennt. Átti frúin við ramma reip að draga, áður hún gat bjargað úr böðlahöndum og tryggt sér umráð yfir öllum handritum bróður síns. Þegar menn lesa sögu þessa máls í bók, sem frú Förster-Nietzsche hefir gefið út, þá hlýtur hver maður að furða sig á því þreki og þolgæði, sem þessi einstæðings kvenmaður sýndi, og þeirri óbilandi ást og trú á bróðurnum, sem hefir lýst

sér í öllu hennar framferði. En af framgöngu hennar sjálfrar segir þó mest milli línanna.¹⁾

Einn salur í Silfurblikshöll virðist sérstaklega helgaður minningu Nietzsche. Þar eru hinar ýmsu prentanir af ritum hans, þar er bókasafn hans, og þar stendur fyrir gafla hin fræga marmaramynd af heimspekingnum eftir Max Klinger. Salurinn er einkennilega hátíðlegur, og verður ekki annað sagt en að hinum ágæta byggingarmeistara van de Velde — ef ég man nafn hans rétt — hafi þar frábærlega vel tekizt. Ég hafði ekki lengi beðið, og of stutt þótti mér, því að ég var ekki búinn að virða fyrir mér eins vel og ég vildi salinn sjálfan og bækur þær sem Nietzsche hafði haft í höndum og huga, þegar inn kom lítill kvenmaður, látlaust búin og fjörleg í bragði. Mér brá í brún, því að mér var ekki ókunnugt um, að systir Nietzsche mundi vera á sjötugs aldri, en þessi kona virtist miklu yngri, sléttleit og jarpt hárið ekkert farið að grána. Þetta var þó frú Förster-Nietzsche og virtist hún, eftir myndum að dæma, mjög svipuð bróður sínum, einkum augun, einkennilega blá, og nærsýn. Í öðru sást líkingin einnig brátt; Nietzsche var tilfinningamaður mjög mikill, eins og ekki leynir sér í ritum hans þrátt fyrir dóma hans um vorkunnsemina; en þegar frúin minntist bróður síns, var ekki laust við að henni vöknaði um augu stundum. Enda er víst leit á jafn sögulega hörmulegum forlögum og þess manns, er átti svo arnfleygan huga sem fáir aðrir og sveif yfir sínum tíma, en lamaðist svo allt í einu á bezta aldri og varð eins og barn í anda, einmitt er hann var byrjaður á því verki, sem allt hans starf hafði hnigið að. En þó var það mjög mikið, einnig að vöxtum, sem hann hafði afkastað, er hann þraut, 44 ára gamlan. Rit hans eru 15 stór bindi. Það var m. a. skaði fyrir skilning heimsins á bókmenntum vorum, að hans skyldi ekki njóta lengur við. Hann var fyrir skömmu farinn að kynna sér Íslendingasögur og hafði þótt mikið til þeirra koma, enda segir hann einhvers staðar á þá leið, að í öllum heimsbókmenntunum sé engin jafnsnjöll lýsing og vottur fyrirmannlegs hugsunarhátt-

1) Elizabeth Förster-Nietzsche: Das Nietzsche-Archiv, seine Freunde und Feinde. Berlin 1907.

ar eins og Íslendingasögur. Og þau orð í munni þess manns þýða dálítið. Það var víst Georg Brandes, sem hafði vakið eftirtekt Nietzsche á Íslendingasögum.

Ég spurði frúna, hvort engin olíumynd væri til af bróður hennar; kvað hún nei við, en sagði síðan frá dálitlu atviki þar að lútandi. Þau systkin voru einhverju sinni stödd í Rómaborg samtímis Lenbach, málaranum fræga, sem bezt þykir málað hafa Bismarck, og bar saman fundum þeirra. Hafði þá Lenbach einu sinni látið sér einhver undrunaryrði um munn fara um augun í Nietzsche, hve sjaldgæf þau væri; systirin, sem frá barnæsku hafði trúað á afburðagáfur bróðurins, sætti þá færinu til að biðja þenna frægasta málara Þýzkalands um að mála Nietzsche. Tók Lenbach því vel, en vildi fá 3000 mörk fyrir. Á því strandaði, því að þau voru ekki fyrir hendi og var það skaði mikill. Er þetta nógu eftirtektarvert, en Lenbach virðist minni maður eftir, að hann skyldi ekki betur sjá, hvað í Nietzsche bjó, og hvílíkan greiða menntavinum, en sóma sjálfum sér, hann hefði gert með því að mála hann. Og þó var það einmitt þetta, sem Lenbach átti að vera og var víst afburðasnillingur í: að sjá og skilja, hvernig afbragðs andi lýsi sér í andlitssvipnum. Af Lenbach hefði þó mátt búast við, að hann hefði ekki þurft að biða eftir dómi „milljónarinnar“ um Nietzsche.

Það er eitt raunalegt í forlögum Nietzsche, að hans afburðasnilld og gáfum hlotnaðist ekki viðurkenning fyrr en eftir að vitið var farið. Og aðeins vegna þess að hann var ekki efnalaus, gat hann gefið sig við hugsunum sínum og ritsmíðum, og fengið rit sín prentuð; því að það vildi veitast erfitt stundum, og varð hann sjálfur að kosta til í launa stað.

Georg Brandes átti víst drýgstan þátt í því að vekja eftirtekt manna á Nietzsche, eins og á öðrum manni, sem síðan varð stórfrægur, Max Klinger. Og þegar viðurkenningin kom, þá munaði líka um hana. Hefir víst enginn heimspekingur á síðari tímum jafn víðfrægur orðið og Nietzsche, og þegar hann var orðinn frægur og brjáláður, þá kom hver orðlagður listamálarinn af öðrum og vildi mála hann, sagði frú Förster og brosti hæðnislega.

Um Nietzsche hafa þegar verið skrifuð ósköpin öll og hefi ég sama sem ekkert af því lesið. En saga hugsunar hans er mjög

fróðleg og aðaldrættir í henni virðast augljósir af ritum hans. Hans göfuga sál var á unga aldri svo hneigð til að dá og vegsama og hans næmi andi drakk í sig fegurðarást og vizku úr beztu ritum hinna auðugu þýzku bókmennta. Einkum varð hann gagntekinn af speki Schopenhauers, hins mesta ritsnillings af þýzkum heimspekingum, að Nietzsche einum ef til vill frátöldum. En svo þegar Nietzsche vex þroski, finnur hann, að sjálfur á hann anda, sem ekki stendur að baki jafnvel þeim, sem arnfleygastir hafa verið; honum finnst bölsýnisspeki Schopenhauers hafa villt sig og vera skaðleg fyrir mannkynið, ef of mjög er á hana trúað. Eftir skoðun Schopenhauers á mannkynið eiginlega enga framtíð fyrir höndum; mannsævin er og verður alltaf þetta sama, vonlausa, óhöppum háða strit, sem alltaf endar á sama hátt, og það færi betur, að þetta bölvaða (böli þrungna) líf hefði aldrei skapað. Framfarir trúir Schopenhauer ekki á; er ekki tíminn óendanlega langur, og á óendanlega löngum tíma hlýtur allt að hafa borið við, sem á annað borð getur borið við. Nú er ekki óhugsandi, að Schopenhauer hafi rétt fyrir sér. En það verður þá að líta lengra en til jarðarinnar; ef til vill er einhvers staðar, á einhverjum hnetti úti í geimnum, lífið á því hæsta fullkonnunarstigi, sem lifandi verur geta komið á, en annars staðar er lífið rétt að byrja; en á öðrum hnöttum eru öll stig upp að fullkonnun og niður frá fullkonnun. Og ef til vill hefir þetta alltaf svona verið og mun alltaf svona verða. En þegar til jarðarinnar er litið, þá er allt öðru máli að gegna. Náttúrufræðingarnir — og þar lýsir nafn Lamarcks bjartast — hafa sýnt, að lífið á jörðunni á sér afarlanga og mjög frábrugðna fortíð því, sem nú er; að tegundirnar breytast; að jafnvel ekki mannkynið er komið af mönnum, þegar nógu langt er litið aftur. Og þegar menn nú sjá, hve sögulegar breytingar hafa gjörzt, og að öll vera er verðandi, þá verður þeim, sem mestir eru hugkvæmdarmenn og víðskyggnastir, að líta fram. Orðið framtíð fær nýja merkingu; má svo að orði komast, að nú fyrst er verðandispekin kemur til sögunnar, sé það uppgötvað, að mannkynið á framtíð fyrir höndum.

Ég hefi áður í þessu tímariti (í ritgerð um upptök mannkynsins) minnt lítið eitt á Lamarck og afstöðu hans við Lyell, Spencer og Darwin. Má svo segja, að þeir sem helzt eru taldir

frumherjar verðandispekinnar, Spencer og Darwin standi á herðum Lamarcks.

Verðandispekinni hefir verið líkt við sjónarturn þann, sem mest útsýni veitir; en hinir miklu byggingarmeistarar þessa sjónarturns áttu of annríkt og örðugt við að reisa hann, til þess að þeir gæti til fulls notið útsýnisins sjálfir. En þeir höfðu áunnið það, að jafningjar þeirra — eða þó að nokkru minni menn væri, — sem á eftir þeim kæmu, gæti séð lengra en þeir.

Úr þessum hæðum er það nú, sem Nietzsche sér einhvers staðar fram á ókominni öld yfirmennið, æðri veru en manninn og þó af honum komna. Og væri nú engin furða, þótt sumt kunni að vera missýningar, þar sem svo er erfitt að sjá. En hann sér líka, að það er engin örlaga nauðsyn, að framtíð mannkynsins verði furðulega dýrðleg, hún gæti orðið á allt aðra leið, ef rangt er að farið. Þess vegna stendur honum ótti af skaðsemi bölsýnismannsins, sem niðir lífið og óskar þess að hann hefði aldrei fæðzt; að vísu hlær hann að „optimistunum“, bjartsýnismönnunum, þykir þeir heimskir, að sjá ekki hið illa. En hann elskar lífið þrátt fyrir allt; kvalir og þjáningar er engin ástæða gegn lífinu, segir hann, og hann þekkti þetta of vel af eigin reynd, þó að hann hefði verið hraustur unglingur og væri jafnvel á síðari starfsárum sínum vel hress á milli, eins og verk hans bera með sér. Hann segir einhvers staðar, að það, sem hann hafi skrifað með höfuðverk, striki hann vanalega út aftur.

Nietzsche hefir líklega hugleitt flest það, sem heimspekingum hefir verið íhugunarefni og jafnvel fleira; hans arnfleygi hugur eins og sveimaði yfir tilverunni og skimaði eftir leiðinni að beztu framtíð mannkynsins. Erfið leit vissulega og mikilfengleg. Sennilega má svo að orði komast, að það hafi verið líklegasta leiðin, sem hann þóttist sjá, er hann ætlaði sér að lýsa í hinu mikla verki, sem að mestu var óritað, þegar andi hans lamaðist; og er síður furða, þó að hann sé mjög misskilinn, þar sem hann entist ekki til að ljúka við sjálft aðalritið, sem átti að verða. En mörg drög eru til þessa aðalverks í ritum hans, eða réttara væri ef til vill að segja: rit hans eru öll drög til þess.

Nietzsche hefir eigi aðeins til síns ágætis frumsæi og víðsæi, heldur einnig frábæra málsnilld; aldrei hefir sennilega óbundin þýzka verið rituð eins og Nietzsche gerir: aðdánlegt er,

hvernig hann notar djúpyðgi þýzkunnar og kemur hún úr hans höndum og huga enn þá djúpúðgara mál en hann tók við henni.

Hversu langt skyldi þess að bíða, að íslenzka, sem er svo miklu hljómfegurra mál en þýzka, og engu ógöfugra, verður rituð eins og henni er samboðið, eitthvað líkt því, sem Nietzsche ritaði þýzku. Gaman væri að geta litið upp, þegar íslensk menning verður komin á það stig. En þess mun sennilega langt að bíða, þó að vér vonum, að svo verði.

Eitt af ritum Nietzsche er stundum nefnt biblía fyrir frjálsa anda, og virðist það ekki allskostar heppilegt. „Frjálsir andar“ þekkja engar biblíur. Hversu mjög sem þeir undrast þá speki og snilld, sem ein bók getur borið vott um, þá trúa þeir ekki á hana. Enda var óskeikulleika-hugmyndin Nietzsche sjálfum fjarlæg.

En vegna þess að rit þessa mikla manns eru til, þá kemst næsti skyldur andi lengra en hann, án þeirra, mundi gert hafa. Þann stuðning, sem sjálfur Nietzsche hafði af verðandispekinni, er lauslega drepit á hér að framan; og ekki hefði hann komið jafnlangt og hann gerði í ritsnilld, ef ekki Lessing og Goethe, Schopenhauer og Heine, hefðu verið á undan honum og skapað þann jarðveg, sem listgáfa hans þróaðist í, svo að hún gat náð sinni háu hæð.

Verður manni hér að minnast þess, hversu mjög ættgöfgi í ritsnilld hefir vantað hjá oss úr því sögunum lýkur; hversu margt hefir stuðlað að því, að snillingar vorir hafa aldrei getað náð sinni fullu hæð; hvernig þeir minna á bjarkirnar íslenzku, sem eru kýttar og kræklóttar, þó að mörg sé fögur greinin, bitnar af sauðum og beygðar af fannþunga.

3.

Í Silfurblikshöll

Í Silfurblikshöll dvaldi, þegar ég kom þar, ungur foringi úr þýzka hernum og náfrænda frúarinnar, Oehler að nafni, fríður maður sýnum, fasteygur og knálegur, vel búinn að íþróttum eins og líklegt er um foringja í hinum fræga þýzka her, og vel mennt-

aður. Ættarsvipur virtist greinilegur með heimspekingnum og honum. Við áttum samleið um nokkurn hluta bæjarins, og benti hr. Oehler, sem er nákunnugur í Weimar, mér á bústaði ýmsra merkra þýzkra nútíðarskálda á brúninni fyrir ofan Garðhús Goethe. Ernst v. Wildenbruch var víst þeirra þekktastur. Voru hús þessi æði miklu skrautlegri en bústaður Goethe, en þó vantaði það, sem mest hafði prýtt hús skáldjöfursins. Margir efnamenn setjast að í Weimar, einkum af þeim, sem leggja stund á listir eða skáldskap, þykir þar fagurt og friðsælt, og svo er endurminninga-bjarminn af hinum miklu nöfnum. Og hvort sem það er nú ímyndun ein eða ekki, þá virtist mér fólk í Weimar yfirleitt góðlegra og svipfríðara en í nokkrum öðrum bæ, sem ég hefi komið í; það var eins og mannúðarandi snillinganna, sem þar hafa lifað, hefði ekki látið það alveg ósnortið. Liðsforinginn lét mikið yfir þýzku smábæjunum, einkum Weimar, og ef mig ekki misminnir, drap hann á, að þar væri mjög frítt kvenfólk. Lá nærri að ímynda sér, að slíkt gæti verið meira en augnagaman eitt fyrir jafn drengilegan mann.

Við Oehler töluðum auðvitað mest um Nietzsche, og fannst mér sem liðsforinginn mundi dást mest að ýmsu því í heimspeki frænda síns, sem mér fyrir mitt leyti þykir minnst um vert. Og yfirleitt virðist lýð- og víðfrægð Nietzsche vera byggð nokkuð á misskilningi, á þeirri trú, að hann styðji ýmislegt, sem hann í raun og veru alls ekki styður; en einnig á því, sem ef til vill sízt er frægðarvert í ritum hans, og líklega sumt stafar af því, að hann var maður, sem enga áheyrn fékk, sem var gagntekinn af vissunni um að hann færi með afar áríðandi erindi og gat þó ekki fengið heiminn til að gefa sér gaum; þá verður rómurinn ef til vill stundum byrstari en annars mundi hafa orðið. Til víðfrægðar styður það heimspeking miklu fremur, ef haldið er að hann beiti sér fyrir einhvern völdugan hleypidóm, heldur en þó að hann hafi djúpýðgi og ritsnilld til að bera á jafn frábærilega háu stigi eins og Nietzsche. Líklega er jafnvel óhætt að segja, að flest víðfrægð sé að ekki litlu leyti byggð á misskilningi, — nema víðfrægð kraftamanna, þar er gáfa sem jafnvel „dómgreind milljónarinnar“ getur ekki villzt á.

Liðsforinginn hafði á skólaárum sínum oft séð Nietzsche, og talað við hann eftir að hann var orðinn brjáláður. Gat hann

vel talað um ýms einföld efni, þar sem ekki þurfti við nema mjög lítillar andlegrar áreynslu; slík efni voru t. a. m. ýmsar skólasögur, en liðforinginn gekk í sama latínuskóla og frændi hans.

Nietzsche segist einhvers staðar teljast til þeirra véla, sem allt í einu geta sprungið sundur („Ich höre zu den Maschinen, welche zerspringen können“) og sönnuðust orð hans því miður allt of vel.